

نقش خانواده در سالم سازی محیط جامعه و راهکارهای تحقق آن از منظر قرآن کریم

حوا خیرخواه^۱، مریم آریان‌مهر^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دین‌پژوه حوزه علوم اسلامی دانشگاه بیرجند.
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد شناسایی و مبارزه با علف‌های هرز، دین‌پژوه حوزه علوم اسلامی دانشگاه بیرجند.

نقش خانواده در سالم سازی محیط جامعه و راهکارهای تحقق آن از منظر قرآن کریم

چکیده

خانواده واحد بنیادین زندگی انسان و زیربنای اساسی جامعه و کانون اصلی حفظ سنت ها، هنجارها و ارزش های اجتماعی است. خانواده مکانی برای پرورش اجتماعی است که بر اساس ازدواج پدید می آید و هم چون حریمی امن زندگی انسان را پوشش می دهد. هر فردی در خانواده خویش مجموعه ای از بایدها و نبایدها و نقش هایی را در ارتباط با دیگران فرا می گیرد. رسالت خانواده یعنی تفاهم و دوستی متقابل برای کنار آمدن و تعامل با میل ها و گرایش های متفاوت به عنوان عناصر تشکیل دهنده واحد شخصیت انسان؛ چیزی که راستی، اطمینان، فروتنی، تقوا و پرهیز از خودمحوری را می طلبد و فرزندان را و می دارد تا از آن در روابط اجتماعی شان با دیگران الگو بگیرند. توجه به ارزش های اجتماعی در خانواده از جایگاه ویژه ای برخوردار است. از آنجاکه ارزش های اجتماعی اساسی ترین عناصر یک نظام اجتماعی است، لذا از طریق کنترل و هدایت آن ها می توان جامعه را به زوال یا به تعالی کشاند. در مطالعه حاضر با توضیح معیارهای حاکم بر زندگی همسران اسوه قرآنی و اهمیت خانواده در مراحل مختلف زندگی هر فرد و ارائه چندین راهکار قرآنی در زمینه رفتار اعضای خانواده که تبعات اساسی در جامعه دارد، سعی در نشان دادن اهمیت ویژه خانواده در ایجاد جامعه ای سالم یا فاسد از منظر قرآن شده است.

کلمات کلیدی: خانواده، اجتماع، قرآن، مودت.

مقدمه

نهاد خانواده یکی از اساسی ترین ارکان جامعه بشری و بستر فرهنگ های گوناگون و زمینه ساز خوش بختی و یا بدبختی انسان ها و ملت ها است. این نهاد اساس شخصیت انسان و مهم ترین عامل تکامل جامعه است (اخلاقی، ۱۳۹۰، ص ۴ - ۹). این نهاد می تواند کارکردهای مثبت، سازنده و بی بدیل در ابعاد گوناگون حیات فردی و اجتماعی انسان داشته باشد و در کسب موفقیت ها و شکوفایی استعدادها و ارتقاء سلامت و بهداشت روانی فرد و جامعه بسیار تأثیر گذار باشد. اسلام که هدفش برنامۀ سعادتمندی و تکامل بشر است، عنایت ویژه ای به سلامت، رشد و پویایی این نهاد سرنوشت ساز دارد. بازگشت همه جانبه به معارف اصیل قرآن و عترت و بازتعریف نظام خانواده در اسلام در پرتو نگرش مجتهدانه به واقعیت های موجود و مقتضیات زمان از آیینۀ وحی و عقل و برنامه ریزی جامع و حکیمانه بر اساس آن، شرط لازم برای بازسازی وضعیت خانواده و آفت زدایی از این کانون استوار است (ملکوتی خواه، ۱۳۹۰، ج ۱۳، ص ۱۱۲-۱۱۳).

از هدف های تشکیل خانواده علاوه بر تأمین نیازهای جنسی، به بقا و تربیت نسل، مشارکت در زندگی مادی و معنوی، برطرف شدن نیازهای اقتصادی، کسب قدرت و منزلت اجتماعی می توان اشاره کرد (کاهانی مقدم، ۱۳۸۷، ص ۳۷۸-۳۸۰). قرآن کریم در دو آیه ۱۸۹ سوره اعراف و ۲۱ سوره روم مسأله آفرینش مرد و زن و پیوند میان آن ها را مورد بررسی قرار داده، از تأمین نیازهای عاطفی - روانی زن و مرد به عنوان هدف از آفرینش آن ها یاد کرده است. خداوند در این دو آیه این واقعیت را بیان کرده که از یک نفس همسر آن آفریده شد تا به سکونت برسد (لَیْسَکُنَّ اَیْهَاً)، (لَیْسَکُنُوْا اَیْهَاً). در متون تفسیری برای سکون سه معنای اصلی بیان شده: انس یافتن (طوسی، ۱۴۰۹، ج ۵، ص ۵۱)، الفت پیدا کردن (محلّی، بی تا)، پناه آوردن (ابن جوزی، ۱۴۰۷، ج ۶، ص ۱۴۷). تردیدی نیست که بر اساس تبیین قرآن، هدف از آفرینش زن و مرد رسیدن

به آرامشی دوسویه برای آن دو می‌باشد، چراکه پیوند زناشویی میان زن و مرد، سبب برطرف شدن نقص هر یک و رسیدن هر دو به کمال است (طباطبایی، ۱۴۰۲، ج ۱۶، ص ۱۶۶). اسلام به عنوان مکتبی انسان‌ساز، بیشترین توجه را به والایی خانواده دارد. از این رو، این نهاد مقدس را کانون تربیت می‌شمرد. نیک‌بختی و بدبختی جامعه انسانی را نیز به صلاح و فساد این بنا وابسته می‌داند و هدف از تشکیل خانواده را تأمین نیازهای عاطفی و معنوی انسان از جمله دستیابی به آرامش برمی‌شمارد.

خانواده‌ای که اساس آن بر سه عنصر آرامش، عشق و مهربانی بنیان گذاشته شود، استحکام لازم را پیدا می‌کند، چراکه با وجود محبت، آستانه تحمل افراد خانواده - بویژه زن و شوهر - افزایش یافته، زمینه بروز تنش می‌ان آن‌ها به کمترین میزان ممکن می‌رسد و سکونت و آرامش بوجود می‌آید (کاهانی‌مقدم، ۱۳۸۷، ص ۳۷۸ - ۳۸۰). ابن‌سینا پیوند میان این سه عنصر بنیادین را چنین توضیح می‌دهد: «واجب است امر ازدواج محکم و استوار باشد تا به واسطه بی‌خردی، جدایی و طلاق پیش نیاید و رشته اجتماع و خانواده گسسته نگردد و نیز اگر پایه امر ازدواج سست و ضعیف بوده به هر چیز مختصر جدایی و طلاق پیش آید، زن و مرد محتاج تجدید ازدواج می‌شوند و در این کار هم زیان‌های فراوان به آن‌ها می‌رسد» (ابن‌سینا، ۱۴۰۵، ص ۴۴۹).

بنا به آنچه از امام صادق نقل شده است، مهم‌ترین و بارزترین اثر تربیتی محبت، بلندی و رفعت ایمان است، چراکه انسان می‌کوشد نیازهای دیگران را برطرف سازد. حال اگر این فرد، عنوان همسر را به خود بگیرد، کانون محبت انسان از توجه به هر چه غیر اوست، باز می‌ماند. در چنین حالتی است که خود به خود، آرامش انسان بی‌ش‌تر و بیش‌تر می‌شود. با محور قرار گرفتن سکون و مودت و رحمت در تنظیم روابط جنسی است که می‌توان تعهد زوجین نسبت به یکدیگر را تقویت نموده به عنوان مثال برقراری پیوند زناشویی با زنان بزهکار را که به قصد کسب درآمد خود را در معرض بهره‌وری دیگران قرار می‌دهند امکان‌ناپذیر دانست (سید سابق، بی‌تا، ج ۲، ص ۹۵).

بدون شک مودت و رحمت در کانون خانواده باعث می‌شود تا والدین تمام کوشش خود را صرف پرورش و نگاه‌داری فرزندانشان کرده، بنابراین تلاش برای بقای نسل ادامه داشته و حیات نوع انسانی، پیوسته از خطر نابودی در امان است. وجود چنین رحمت و مودتی در سطح گسترده و در میان افراد جامعه بشری نیز می‌تواند در اعتلای ارزش‌های اخلاقی و ارتقا کیفیت تعامل افراد جامعه با یکدیگر مؤثر باشد (طباطبایی، ۱۴۰۲، ج ۱۶، ص ۱۶۶).

اگر می‌خواهیم بنیان خانواده مستحکم و تا سر حد امکان، خلل‌ناپذیر باشد، باید تعامل هر یک از زن و مرد با جنس مخالف خود در بیرون از محیط خانواده به گونه‌ای باشد که تعادل روحی و آرامش روانی آنان برهم نریزد و این ممکن نیست جز با پرهیز از خودآرایی جنسی، همان چیزی که قرآن از آن با عنوان بازگشت به آداب و رسوم دوره جاهلیت یاد می‌کند (و لا تقوج الجاهلیه الاولى) (احزاب، ۳۳). چنین روشی، خود به خود بستر پایبندی اخلاقی به خانواده را فراهم ساخته، با برقراری رابطه عاطفی میان زن و مرد، احتمال گریزپایی هریک از آنان در جامعه به کم‌ترین میزان ممکن می‌رسد (نظری‌توکلی، ۱۳۸۹، ص ۱۵۳ - ۱۸۴). جامعه‌ای که از خانواده‌های پایبند به اصول اخلاقی برگرفته از مفاهیم قرآنی تشکیل شود، جامعه‌ای سالم و به دور از هر گونه فساد اخلاقی و بی‌بندوباری خواهد بود. یکی از بزرگ‌ترین مشکلات اجتماعی در جامعه کنونی، دعواهای خانوادگی است که ارکان خانواده را سست می‌کند و سلامت روانی اعضای آن را به خطر می‌اندازد. نبود عشق در زندگی زناشویی در کنار دیگر عوامل، زمینه‌ساز پدیده طلاق است. قرآن ارتباط سالم و صمیمی زوجین را در چهار چوب خانواده از ضروریات نیل به کمال فردی و اجتماعی می‌بیند.

آل‌رسول، ۱۳۹۰ با فرض این که بخشی از داستان‌های قرآنی حاکی از ارتباطات همسران اسوه قرآنی با یکدیگر است، به منظور الگوسازی و ارائه راهکارهای عملی به معرفی اصول و معیارهای حاکم بر زندگی مشترک مطلوب اسلام به شرح ذیل پرداخته است.

در زندگی مشترک مطلوب قرآنی، معیار رفتارها، خواسته ها، برخوردها، نگاه ها و قضاوت ها و ... رضای خداوند است. در چنین زندگی آنچه حاکم است، رضای الهی است و اختلاف نظرها، سلاقی، رفتارها در موقعیت های سخت و دشوار همه به سمت رضای الهی هدایت می شود نه به سمت خواسته های نفسانی که حاکی از خودخواهی و خودبینی است. «...و لا تتبع الهوی فیضلک عن سرپیل الله...» «زنهار از هوس پیروی مکن که تو را از راه خدا دور کند» (طبرسی، ۱۳۷۲؛ کاشانی، ۱۳۳۶؛ بانوی اصفهانی، ۱۳۶۱).

تقوا عامل مهمی در شخصیت انسان است. خداوند در آیه ۸ سوره مائده انسان ها را به داشتن صفاتی که او را به تقوا نزدیک می کند، تشویق می کند: «اعدلوا هو أقرب للتقوی...». در این آیه توصیه می کند که هوای نفس شما را به انحراف می کشد، با عدالت می توانید مانع از انتقام و از بین رفتن حق شوید. بنابراین عدالت عاملی است که می تواند انسان را به تقوا و پرهیزکاری نزدیک کند (طباطبائی، ۱۴۱۷). پس انسان ها باید در امور مربوط به خانواده، تشکیل آن و برقراری رابطه زن و شوهر، مدیریت خانواده، مر اقبیت از فرزندان و پرورش آن ها، تقوا را پاس بدارند (جوادی آملی، ۱۳۸۵).

حیات طیبه یعنی زندگی پاکیزه از آلودگی ها، ذلت ها، انواع نگرانی و هرگونه چیزی که آب زلال زندگی را در کام انسان ناگوار کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷). خداوند این زندگی را به زنان و مردان با رعایت شرایطی وعده داده است. (النحل: ۹۷)؛ هر کس از مرد یا زن کار شایسته کند و مومن باشد قطعاً او را حیات بخشیم و مسلماً به آنان بهتر از آن چه انجام می دادند، پاداش خواهیم داد. مقصود از حیات طیبه، حیات قلبی است که مطمئن به ایمان گردیده و حیات حقیقی دارد (بانوی اصفهانی، ۱۳۶۱). این حیات که به شرط عمل صالح است، مفهوم وسیعی دارد و در صورتی که متصف به ایمان باشد شامل همه فعالیت های مثبت و سازنده در هر زمینه می شود. چون ایمان آفت های منت گذاری، تقلب و خودبینی را از عمل دور می کند. حیات طیبه آثار بسیاری در روابط همسران و زندگی مشترک آنان و به تبع آن در زندگی اجتماعی دارد. کسانی که به چنین حیاتی رسیده اند دیده زیبایی دارند. اینان هستی را در چنین منظری به تماشا می نشینند (سجده: ۷)؛ «همان کسی که هر چیزی را آفریده است، نیکو آفریده...». برای نمونه حضرت هود (ع) با وجود اینکه همسرشان با دشمنان آن حضرت همکاری می کرد، نه تنها با وی معاشرت نیکو داشت، بلکه دیدی زیبا به این آزارها داشته، آن ها را در قالب رحمت می دیدند (صدوق، ۱۴۱۳).

حیات طیبه حیات و سلامت قلب است، قلبی که به واسطه ایمان به خدا متصل شده، ظرف عشق و محبت می شود و از گزند آفات مصون می ماند. در اثر این سلامت روح سایر اعضای انسان نیز از این سلامت بهره مند می شوند. حضرت محمد (ص) می فرماید: (در انسان پاره گوستی است که اگر سالم و صحیح باشد، بقیه جسد سالم و اگر بیمار باشد، سایر اعضا و جوارح بیمار است و آن پاره گوشت جز قلب چیزی نیست) (محمدری شهری، ۱۳۸۳). همسرانی که به این حیات رسیده اند، رابطه شان براساس رشد و اصلاح است و اختلاف ها به سمت سازندگی

هدایت می شود و هرگز در اختلافات منفعت طلبی و عدم عدالت حکم فرما نیست. قرآن کریم از زبان صاحبان حیات طیبه بیان می کند (هود: ۸۸)؛ من نمی خواهم در آنچه شما را از آن باز می دارم، با شما مخالفت کنم. من قصدی جز اصلاح، تا آنجا که بتوانم، ندارم.

اهمیت خانواده در مراحل زندگی

در آیه ۷۴ سوره فرقان می خوانیم: (والذین یقولون ربنا هب لنا من أزواجنا و ذریتنا قرّة أعین و اجعلنا للمتقین إماماً) و کسانی که می گویند: پروردگارا، از همسران و فرزندان ما نسلی پرهیزگار به ما ببخش که مایه خرسندی و روشنی چشم ما باشد و چنان کن که در کارهای پسندیده و دستیابی به رحمت تو از دیگران سبقت گیریم و پیشوا و مقتدای تقوا پیشگان باشیم. این آیه بر اهمیت خانواده و پیش آهنگی آن در تشکیل جامعه نمونه انسانی اشاره دارد. چنان که پیوندهای سالم و درخشان خانوادگی را ایده آل پرهیزکاران معرفی می کند. در درون واحد اجتماعی خانواده پدر و مادر از آغاز تولد کودکان به عنوان الگو برای آنان مطرح هستند، نقش و معنای اهمیت خانواده در بهسازی وضعیت بشر نیز در همین واقعیت نهفته است (طباطبایی حکیم، ۱۳۹۱). در ذیل به اختصار به بررسی نقش خانواده در مراحل جنینی، کودکی و نوجوانی می پردازیم.

دوران جنینی

اسلام برای پیشگیری و بهداشت روانی در دوران مختلف، آموزه های دستوری و ارشادی دارد نخست به دوره جنینی پرداخته زیرا سهم عوامل ارثی و مادرزادی در ایجاد اختلالات روانی بیش از سایر عوامل است؛ از این رو اسلام به این دوره توجه ویژه مبذول داشته است. ما بسیاری از صفات خود را از پدر و مادر به ارث می بریم. به این ترتیب، می توان به منشأ بسیاری از فعالیت های حیاتی و همین طور اختلالات جسمی و روحی و روانی انسان پی برد که ریشه در وراثت دارد. دکتر کارل می گوید: مستی زن یا شوهر در لحظه آمیزش، جنایت واقعی است؛ زیرا کودکانی در این شرایط به وجود می آیند که اغلب از عوارض عصبی یا روانی درمان ناپذیر رنج می برند (بهشتی، ۱۳۸۵). امام صادق (ع) می فرماید: هر زنی شوهر شراب خوار خود را اطاعت کند و با او هم بستر شود گناهانش به اندازه ستارگان آسمان است و هر فرزندی که از او زاییده شود، پلید است (شزفی، ۱۳۷۲).

کودکی

نوزاد، نخستین تعامل خود با محیط را در خانواده آغاز می کند. در این کانون اولیه، نخستین اثرگذاری و اثرپذیری آغاز می شود و کودک اندک اندک در فرآیند رشد اجتماعی قرار می گیرد. به نظر روان شناسان، سال های اولیه کودکی، در رشد شخصیت و آینده او نقشی بسزا دارد. بیش تر شناخت های کودک از خود، اطرافیان و محیط نیز در این دوران شکل می گیرد. خانواده با تأثیر قطعی بر ساخت شخصیت کودکان می باید از لحاظ آشنایی با نظام تعلیم و تربیت اسلامی و با تأثیرات گوناگون رفتارها بر روی شکل گیری شخصیت کودک آشنا شود. میزان سلامت جسمانی و روانی کودک، بسته به ارتباطی است که خانواده با وی دارد و اینکه تا چه حد تلاش می کند نیازهای او را برآورده سازد. کودکانی که در این سال ها از نظر عاطفی و امنیتی در خانواده تأمین نمی شوند، به انواع سختی ها دچار می گردند. مشکل این کودکان، بیشتر با شیطنت ها، دروغ گویی ها و حرف نشنیدن های ساده آغاز می شود و با توجه به وضع نابسامان خانواده، به بزه کاری ها و جنایت های دوران بزرگ سالی می انجامد.

نوجوانی

ویژگی مهم دوران نوجوانی، استقلال طلبی نوجوان است. او می خواهد به شیوه ای، رشد و استقلال خود را به خانواده ثابت کند. بر این اساس، فاصله میان خود و خانواده را بیش تر می کند و به گروه هم سالان نزدیک می شود. در صورتی که خانواده در این دوران با کارکردهای اساسی خود آشنا نباشد و ویژگی های دوران نوجوانی را نشناسد، کارکرد تربیتی درستی نخواهد داشت. چه بسا رفتارهای نادرست اعضای خانواده و فضای نامناسب آن، نوجوان را بیشتر از این محیط دور سازد (طباطبایی حکیم، ۱۳۹۱).

مسئولیت سرپرست خانواده از منظر قرآن

خانواده و محیط اجتماعی نقش مهمی در پرورش استعدادها و سلامت داشته و باور به خود کارآمدی را ارتقا می بخشد. قرآن درباره نقش سرپرست خانواده می فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن، انسان‌ها و سنگ‌هاست، نگه دارید! آتشی که فرشتگانی بر آن گمارده شده که خشن و سخت گیرند و هرگز فرمان خدا را مخالفت نمی کنند و آن چه را که فرمان داده شده است، به طور کامل اجرا می نمایند (تحریم، ۶). در تفسیر نمونه در زیر آیه مذکور آمده که منظور، نگه داری خویشتن به ترک معاصی، تسلیم نشدن در برابر شهوات سرکش، نگه داری خانواده به تعلیم و تربیت و امر به معروف و نهی از منکر و فراهم نمودن محیطی پاک و خالی از هرگونه آلودگی در فضای خانه و خانواده است. بنابراین، تنها تأمین هزینه زندگی، تهیه مسکن و تغذیه و از این قبیل، وظیفه سرپرست نیست؛ بلکه مهم‌تر از آن‌ها، تغذیه روح و جان اعضای خانواده است که اصول تربیتی و اسلامی در آن مراعات شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴).

مسئولیت والدین در قبال اعمال فرزندان از دیدگاه قرآن

از طرفی بایستی توجه داشته باشیم که از دیدگاه قرآن هر انسانی باید با فکر و اندیشه خودش راه درست از نادرست، هدایت از ضلالت را تشخیص دهد. چنان که در آیه ۲۱ سوره لقمان می خوانیم: (و إذا قیل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا علیه آباءنا أو لو کان الشیطان یدعوهم الی عذاب السعیر) و هنگامی که به آنان گفته شود: از آیینی که خدا نازل کرده است پیروی کنید، خواهند گفت: چنین نمی کنیم، بلکه پیرو سنتی خواهیم بود که پدران مان را بر آن یافته ایم. آیا بر پیروی از پدران شان اصرار دارند هر چند شیطان آنان را بدین پیروی به سوی عذاب آتش فراخوانده باشد؟ از سوی دیگر تأکید همواره بر نقش اصلی خانواده در رشد فرزندان و تکوین شخصیت آنان، نباید این گونه تفسیر و فهمیده شود که انسانی که به بلوغ رسیده است، قدرت بر تحول وجودی و تکامل ندارد، زیرا انسان در هر حال مسؤول کارهای خویش است: (کل نفس بما کسبت رهینة). اگر در این زمینه دچار عقب ماندگی شد، پدر و مادر او م مسؤول نیستند، چنان که اگر کار نیکی انجام داد پاداش می گیرد. خداوند در آیه ۲۱ سوره طور فرموده است: (والذین آمنوا و اتبعتهم ذریتهم بایمان ألحقنا بهم ذریتهم و ما ألتناهم من عملهم من شیء کل امرء بما کسب رهین) و آنان که ایمان آوردند و فرزندان شان در پی ایشان رفتند، آنان را بدیشان ملحق می کنیم و از عمل ایشان چیزی نمی کاهیم؛ هر کس در گرو کارهای خویش است.

راهکارهای قرآنی و نقش خانواده در اجتماع

از جمله دستورالعمل‌های قرآن در چگونگی رفتار اعضای خانواده که تبعات اساسی در جامعه دارد می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

آموزش عفت خانوادگی

خداوند در این باره در بُعد آموزش عفت خانوادگی و حفظ مسایل زناشویی در چارچوب زن و مرد مسأله اذن پیش از ورود به اتاق در زمان‌هایی که احتمال تنه‌اشدن زن و مرد می رود را مطرح می سازد و دستور می دهد، که هرگز فرزندان نمی بایست بدون اذن پدر و مادر به خوابگاه ایشان وارد شوند. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَ مِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ؛ (نور / ۵۸) ای مؤمنان باید که مُلک یمینتان و کسانی از شما که هنوز به حد بلوغ نرسیده اند، سه بار پیش از نماز صبح و هنگامی که در ظهر لباس هایتان را در می آورید و پس از نماز شام که سه هنگام برهنگی شماست، از شما برای ورود به اتاق تان اجازه بگیرند و پس از آن سه هنگام نه بر شام و نه بر ایشان گناهی نیست، چرا که در پیرامون شما در گردش اند و با هم در حشر و نشر هستند. بدین سان خداوند آیات خویش را برای شما روشن می گرداند و خداوند دانای فرزانه است.»

خانواده، محل ذکر و تلاوت آیات الهی

«واذکرن ما یتلی فی بیوتکن من آیات الله و الحکمہ». به یاد آورید آنچه در خانه‌هایتان از آیات و حکمت تلاوت شده است. آنچه از آیه فوق و تفسیر مرحوم علامه طباطبائی (المیزان) استفاده می‌شود، این است که اگر خانه از هر پلیدی و لوثی منزّه بماند و به ذکر خدا و عبادت او مزین شود، رفعت می‌یابد و از یک چهار دیواری سرد و بی‌روح خارج می‌شود (طباطبائی، ج ۱۶، ص ۱۶۶).

سنت سلام کردن

فاذا دخلتم بیوتا فسلموا علی انفسکم تحیه من عندالله مبارکه طیبه . مقصود از سلام کردن بر خود، سلام بر اهل خانه است و اگر در اینجا نفرمود: بر اهل آن سلام کنید، خواست یگانگی مسلمانان با یکدیگر را برساند؛ چون هم ه انسانند و خدا همه را از یک مرد و زن خلق کرده است. علاوه بر این، همه مؤمن‌اند و ایمان، ایشان را جمع کرده، چون قوی‌تر از هر عامل دیگری برای یگانگی است . خداوند می‌فرماید: بر اهل خانه سلام کنید؛ از آنجا که سلام بیان تحیتی مبارک از نزد پروردگار است، عالی ترین ایجاد رابطه میان اعضای خانواده آن است که با تحیت و سلام بر یکدیگر برخورد کنند و یاد خدا میان آنان باشد . این رابطه قدسی اگر درخانه برقرار شود، به طور قطع به جامعه نیز کشانده خواهد شد. پس حقیقت سلام، گسترش امنیت و سلامتی در میان انسان هاست (محمدی‌آشنانی، ۱۳۷۳).

مصادیق قرآن در رابطه با اصلاح خانواده

با توجه به این که خانواده، بزرگ‌ترین و اثرگذارترین واحد تربیتی در جوامع به شمار می آید، به گونه ای که می تواند منشأ تحول فردی و اجتماعی و رشد ارزش های انسانی در میان اعضای آن باشد ، می‌توان فرایند اصلاح و تربیت خانواده را اصلاح جامعه دانست . لذا به توضیح مختصری از مصادیقی که قرآن در رابطه با اصلاح خانواده بیان کرده، می پردازیم. الف) اهلیت: یکی از جنبه‌های اصلاح خانوادگی اهل بودن خانواده در مسیر دین و انسانیت است . ب) نیکی به والدین و دعای آنان برای ذریه: قرآن کریم در موارد متعددی احسان و برّ به والدین را سفارش نموده است که رضایت آنان سبب تثبیت پایه‌های خانواده و اصلاح آن می‌باشد و در مقابل عاق والدین سبب تباهی خانواده و بروز و ظهور آثار وضعی می‌شود. ج) رابطه زن و شوهر در راستای اصلاح: هنگامی که زندگی خانوادگی با مشکل مواجه می‌شود و مسأله طلاق و جدایی طرح می‌گردد ارجاع به زندگی سالم را فقط به قصد اصلاح توصیه می کند. د) اهمیت نقش خانواده در تربیت انسان : اصلاح خانواده آن‌قدر مهم است که حضرت رسول (ص) می‌فرماید: «هر انسانی با فطرت توحیدی متولد می‌شود این پدر و مادر او هستند که او را یهودی، نصرانی و یا مجوسی بار می‌آورند»، سپس فرمودند: همان فطرت خدایی که خداوند مردم را به آن خلق نموده است (طبرسی، بی‌تا، ج ۲، ص ۱۱۹). ه) صیانت نسل: با توجه به اینکه حیات نوع انسانی به دو مسئله مهم غذا و استمرار نسل است و از آنجا که جایگاه استمرار نسل صالح در بستر خانواده قرار دارد، لذا فساد در این دو زمینه را قرآن کریم به فساد در حرث و نسل تعبیر نموده‌است و مفسد فی الارض را فساد-کننده در این دو زمینه معرفی کرده است (بقره، ۲۰۵). ی) صلهرحم: یکی از مسائل مهمی که ا سلام بسیار به آن پرداخته است مسأله صلّه رحم است: «فهل عسیتم ان تولیتم ان تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم » (محمد، ۲۲). اگر از این دستورها، روی گردان شوید، جز این انتظار می‌رود که در زمین فساد و قطع پیوند خویشاوندی کنید . استفهام که در این آیه آمده است برای تقریر می باشد، یعنی البته از شما می آید که چون منصب امارت و حکومت بیابید بسبب تکبر و تعظیم کثرت جاه و مقام در زمین فساد کنید و قطع ارحام نمایید چنان که در زمان جاهلیت هم می‌کردید.

نتیجه‌گیری

نخستین اجتماعی که آدمی در آن پرورش می‌یابد تا زیستن در جامعه بشری و هم یاری و هم زیستی با انسان‌های دیگر را به اقتضای فطرت بشری فراگیرد، خانواده است. خانواده، موضوع کانونی و محوری در همه جوامع انسانی بویژه جامعه اسلامی است و جایگاه رفیعی در آموزه‌ها و معارف اسلامی دارد. یکی از نیازهای اساسی جامعه، ازدواج سازنده و تشکیل خانواده سالم و پایدار از طریق انتخاب همسر شایسته است که

پیش‌نیاز ضروری آن، برخورداری از فرهنگ، دانش، آموزش و مشاوره خانواده قبل، حین و در دوران زندگی مشترک است. این مهم فقط از طریق وجود یک نظام جامع و نظام مند تعالی، تحکیم و استحکام خانواده امکان پذیر است (اسحاقی، ۱۳۹۰، ص ۱۱۴-۱۴۰). هم‌چنین خانواده عمق راهبردی نظام اسلامی را نشان می‌دهد و بر این اساس باید تمام سیاست گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات اجرایی در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی برای انتقال نقش، جایگاه و توانمندی‌های خانواده، تقویت ارزش‌ها و حفظ مصالح آن باشد و در غیر این صورت مشروع نخواهد بود، درحالی‌که به اعتقاد ویلیام گاردنر، در غرب اقدامات دولت‌ها به نوعی به رویارویی با خانواده منجر شده و بیش از گذشته بر دامن این تضاد افزوده است (گاردنر^۱، ۱۳۸۶، ص ۲۱). باتوجه به اهمیت خانواده، در مقدمه قانون اساسی آمده: «خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است و توافق عقیدتی و آرمانی در تشکیل خانواده که زمینه‌ساز اصلی حرکت تکاملی و رشد-یابنده انسان است، اصل اساسی بوده و فراهم کردن امکانات جهت نیل به این مقصود از وظایف حکومت اسلامی است.» در این میان، برخورداری از دانش و علوم خانواده که علاوه بر تربیت نیروی انسانی متخصص و صاحب نظر، به بررسی وضعیت، مطالعه و پژوهش، سیاست گذاری، برنامه‌ریزی، ارزیابی عملکرد دستگاه‌ها و نهادهای مسؤ ول و مرتبط با خانواده به صورت منظم و مستمر بپردازد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. خطرات زیادی مانند فساد اخلاقی، اعتیاد، طلاق، مشکلات عاطفی و روانی جوانان و از این قبیل در کمین خانواده‌هاست. برای رهایی از این خطرات چاره‌ای جز پناه آوردن به دستورات دین مبین اسلام در سایه آموزه‌های قرآنی درباره خانواده نیست که نتیجه آن ازدواج‌های موفق و تشکیل خانواده‌هایی همراه با استحکام و آرامش و تربیت فرزندان صالح و پاک خواهد بود. تربیت و عواطف اجتماعی به عنوان مهم‌ترین ویژگی نظام انسانی، از خانواده نشأت می‌گیرد. در شرایط کنونی همه دلسوزان جوامع مختلف در تلاش‌اند که راهکارهای اساسی سالم‌سازی خانواده‌ها و حفظ و استحکام بنیان آن‌ها را دریابند و با ارائه آن به جامعه خود اوضاع بحرانی موجود را تا حدی کنترل کرده و از تشنج در آن و به دنبال آن بحران در جامعه بکاهند که در این راستا بازگشت به فرهنگ اصیل اسلام در جامعه ما ضروری است؛ آئینی که بیشترین عنایت را به تکریم، تنزیه و تعالی خانواده دارد و این نهاد مقدس را کانون تربیت و مهد مودت و رحمت می‌شمرد.

فهرست منابع:

- ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی (۱۴۰۷)، زاد المسیر فی علم التفسیر، بیروت: دارالفکر.
- ابن سینا، حسین بن عبدالله (۱۴۰۵)، الشفاء، قم: مکتبه آیه الله المرعشی.
- اخلاقی، اسحاق (۱۳۹۰)، «عوامل خوشبختی در خانواده از نظر قرآن و روایات»، ماهنامه پیام زن، ش ۲۳
- اسحاقی، محمد (۱۳۹۰)، «بررسی رشته مطالعات خانواده»، معرفت در دانشگاه اسلامی، ش ۱۵
- امین، نصرت (بانوی اصفهانی) (۱۳۶۱)، مخزن العرفان، تهران: نهضت زنان مسلمان.
- آل رسول، سوسن؛ محمدخانی، طاهره (۱۳۹۰)، «اصول مؤثر در روابط صمیمانه همسران با الگوبرداری از اسوه‌های قرآنی و همسران بهشتی»، مطالعات راهبردی زنان، ش ۵۲، ۱۴۸-۱۵۱.
- بهشتی، احمد (۱۳۸۵)، خانواده در قرآن، قم: موسسه بوستان کتاب، چاپ ششم.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۵)، تسنیم، قم: نشر اسراء.
- سید سابق (بی‌تا)، فقه و سنه، بیروت: دارالکتاب العربی.
- شرفی، محمدرضی (۱۳۷۲)، «درطی نوجوان»، تهران: انتشارات تربیت.
- صدوق، محمدبن علی بابویه قمی (۱۴۱۳)، من لا یحضره الفقیه، قم: جامعه مدرسین.
- طباطبایی، محمد حسین (۱۴۰۲)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: مؤسسه نشر اسلامی.
- طباطبایی، محمد حسین (۱۴۱۷)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه.

طباطبایی حکیم، عذرا (۱۳۹۱)، خانواده از منظر قرآن، گرفته شده از:

<http://www.isqa.ir/LectureBodyDesc.asp?ProdID=320>

- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع الطلح، بیروت، دارالکتب التراث العربی، تحقیق رسوای محلاتی، ج ۲، ص ۱۱۹.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: ناصر خسرو.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۹)، التبیان فی تفسیر القرآن، بیروت: مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۵، ص ۵۱.
- کاشانی، ملافتح الله (۱۳۳۶)، منهج الصادقین، تهران: محمد حسن علمی.
- کاهانی مقدم، کاظم (۱۳۸۷)، تعلیم و تربیت در اندیشه بوعلی سینا، مشهد: صبرا.
- گاردنر، ویلیام (۱۳۸۶)، جنگ علیه خانواده، ترجمه معصومه محمدی، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان مرکز حوزه‌های علمیه خاهران، ص ۲۱. قرآن کریم.
- محلی، محمد بن احمد (بی تا)، تفسیر الجلالین، بیروت: دارالمعرفه، ص ۲۲۳.
- محمدی آشناری، علی (۱۳۷۳)، حجاب در ادلن الهی، قم: انتشارات اشراق، چاپ اول.
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۳)، میزان الحکمه، قم: دارالحديث.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ملکوتی خواه، اسماعیل (۱۳۹۰)، «معنا شناسی «میثاق غلیظ» در پیمان همسری و بررسی مؤلفه‌های بنیادین وفاداری به آن»، مطالعات راهبردی زنان، ش ۵۲، ۱۱۲-۱۱۳ (جلد ۱۳).
- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، نشر تهران، دارالکتب الاسلامیه، جلد ۲۴، ص ۲۸۶.
- نظری توکلی، سعید (۱۳۸۹)، «بررسی نسبت میان پوشش بانوان و استحکام خانواده در آموزه‌های دینی»، مطالعات اسلامی: فقه و اصول، ش ۴۲، ص ۱۵۳-۱۸۴.

Comer, R. C. (2005). Fundamentals of abnormal Psychology. New York: Worth Publication